

Орлова-Курилова О.В.кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, статистики та економічного аналізу
Луганського національного аграрного університету, м. Старобільськ**Orlova-Kurilova Olga**

Luhansk National Agrarian University, Starobilsk

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ
ІННОВАЦІЯМИ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ****THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS
OF INNOVATION MANAGEMENT IN THE NATIONAL ECONOMY**

У статті розглянуто проблематику управління інноваціями у національній економіці. Визначено інструментарій реалізації державної інноваційної політики, основні блоки якого включають: інституціональне середовище, інфраструктуру, економічне стимулювання. Акцентовано увагу на необхідності стимулюванні інновацій в найбільш необхідних для національної економіки сегментах: аерокосмічній промисловості, фармацевтиці та медицині, оборонній сфері, агросекторі. Проаналізовано закордонний досвід заохочення державою розвитку інноваційних малих та середніх підприємств. На цій основі запропоновано оптимальну схему присутності основних регуляторів інновацій в національній економіці. Зауважено, що актуальним питанням ефективного управління інноваціями є утворення інституту інноваційних територіальних кластерів, який представляє собою інструмент зі згуртування учасників інноваційного процесу для реалізації спільних інноваційних проектів, націлених на підвищення конкурентоспроможності учасників кластеру.

Ключові слова: інноваційна діяльність, національна економіка, інноваційна політика, інноваційні проекти, інноваційні підприємства, комерціалізація, фінансове забезпечення, технопарки, регулятори інновацій, кластер, інфраструктурні елементи, світові ринки, науково-дослідні роботи.

В статье рассмотрена проблематика управления инновациями в национальной экономике. Определен инструментальный реализации государственной инновационной политики, основные блоки которого включают: институциональную среду, инфраструктуру, экономическое стимулирование. Акцентируется внимание на необходимости стимулирования инноваций в самых необходимых для национальной экономики сегментах: аэрокосмической промышленности, фармацевтике и медицине, оборонной сфере, агросекторе. Проанализирован зарубежный опыт поощрения государством развития инновационных малых и средних предприятий. На этой основе предложена оптимальная схема присутствия основных регуляторов инноваций в национальной экономике. Отмечено, что актуальным вопросом эффективного управления инновациями является образование института инновационных территориальных кластеров, который представляет собой инструмент по сплочению участников инновационного процесса для реализации совместных инновационных проектов, нацеленных на повышение конкурентоспособности участников кластера.

Ключевые слова: инновационная деятельность, национальная экономика, инновационная политика, инновационные проекты, инновационные предприятия, коммерциализация, финансовое обеспечение, технопарки, регуляторы инноваций, кластер, инфраструктурные элементы, мировые рынки, научно-исследовательские работы.

In the article the problems of management of innovations in the national economy are considered. It is revealed that the management of innovations within the national economy is based on a well-considered innovation policy of the state, which includes a set of measures aimed at creating a favorable environment for the generation, development and implementation of innovative measures in the domestic economy. The tools of implementation of the state innovation policy, the main blocks of which include: the institutional environment, infrastructure, economic stimulation, are defined. The emphasis is placed on the need to stimulate innovation in the most necessary segments for the national economy: aerospace industry, pharmaceuticals and medicine, defense sector, agricultural sector. It has been determined that a significant innovation engine is small and medium enterprises that are

generators of innovation, namely, they stimulate the demand for innovative products, increase the efficiency and competitiveness of the economy, create new jobs, provide revenue to the budget, enhance the world image of the country and strengthen the state defense capability.. The foreign experience of encouraging the state to develop innovative small and medium enterprises has been analyzed. On this basis, an optimal scheme for the presence of the main regulators of innovation in the national economy is proposed. It was pointed out that the issue of effective management of innovations is the formation of the Institute of Innovative Territorial Clusters, which represents a tool for uniting the participants of the innovation process for the implementation of joint innovation projects aimed at increasing the competitiveness of the cluster participants. It is noted that the factors of success of the participants of the innovation cluster are: strict selection of residents on the new available development potential; provision of technological and consulting services; high qualification of personnel, etc.

Key words: innovation activity, national economy, innovation policy, innovative projects, innovative enterprises, commercialization, financial support, technoparks, innovation regulators, cluster, infrastructure elements, world markets, research works.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день розвиток національної економіки забезпечується не тільки наявністю факторів виробництва і обсягом залучених інвестицій, а ще й ефективністю здійснення інноваційної діяльності, що дає, в кінцевим підсумку, позитивний результат. Тому загальновідомим фактом є те, що лідируючі позиції в світовій економічній системі займають саме ті держави, національна економіка яких пов'язана із активним застосуванням похідних економіки знань та інформаційних технологій, оскільки для них прихильність інноваційного типу розвитку постала не лише каталізатором стійкого економічного зростання, а й запорукою підвищення конкурентоспроможності на світовій арені. Для сучасної України формування конкурентних переваг є нагальною задачею у контексті забезпечення її стабільного функціонування і подальшого розвитку. При цьому вміле та виважене управління інноваціями багато в чому визначають результативність вирішення даного завдання в межах національної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, проведені зарубіжними та вітчизняними вченими – І. Балабановим, Л.М. Ганущак-Єфименко, І. Гнатенко, В. Вербою, О. Влащенко, Є. Івановою, С. Ілляшенко, І. Куксою, О. Князем, Н. Краснокутською, О. Поповичем, О. Янковською та іншими авторами, показують,

що ефективно управління інноваціями дозволяє досягти: підвищення продуктивності праці; скорочення інноваційного циклу реалізації проєктів; балансу попиту та пропозиції на ринку праці; стрімкого розвитку промисловості тощо. Синергія зазначених досягнень забезпечує соціальний розвиток країни та фундаментально укріплює економічну безпеку національної системи. У той же час державний розвиток не є рівномірним, він постійно змінюється, трансформується піддаючись впливу зовнішніх тенденцій. Саме тому політика держави у напрямку управління інноваціями повинна постійно змінюватися та удосконалюватися за умов сьогодення.

Метою статті є дослідження сутності та специфічних напрямів управління інноваціями в сучасній національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління інноваціями в межах національної економіки ґрунтується на виваженій інноваційній політиці держави, яка включає комплекс заходів направлених на формування сприятливого середовища для генерування, розвитку та реалізації інноваційних заходів у вітчизняній економіці [1-3]. Інструментарій реалізації сучасної інноваційної політики, за нашим баченням, включає три блоки, зображених на рис. 1.

У межах першого блоку розробляються та затверджуються необхідні нормативно-правові акти, які регулюють:

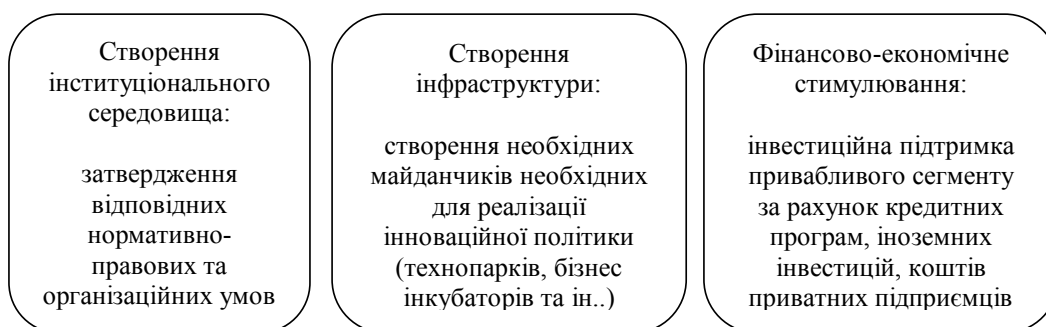

Рис. 1. Інструментарій реалізації державної інноваційної політики

інноваційні процеси між основними учасниками інноваційної політики;

діяльність фінансових та не фінансових інституцій з підтримки інноваційного процесу;

правові основи взаємовідносин конкурентів на ринку інновацій;

систему захисту інтелектуальної власності, створеної у результаті інноваційної діяльності тощо.

Перший блок також включає забезпечення організаційних умов з:

формування та реалізації інноваційних програм;

сприяння у кадровій політиці, а саме: підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації кадрів, які здійснюють інноваційну діяльність;

реалізації інформаційної підтримки;

просування інноваційної продукції на міжнародні ринки;

захисту інтересів вітчизняних виробників інноваційної продукції при виникненні міжнародних спорів тощо.

Основними стейкхолдерами у межах реалізації інноваційної політики слід вважати державу, венчурні фонди, технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційні підприємства тощо. Держава, як суб'єкт, постає головним джерелом попиту на інновації, уособлюючи у собі риси основного регулятора інноваційних процесів, а також виступає посередником в процесі реалізації інноваційного проекту. На державному рівні здійснюється нормативно-правове регулювання інноваційної політики, разом з тим створення інфраструктурних елементів та фінансово-економічне забезпечення реалізації інноваційних процесів є невід'ємними складовими такої політики.

Наступний блок включає обов'язкове створення нових та підтримку існуючих інфраструктурних елементів (технопарків, венчурних фондів, бізнес інкубаторів, лізингових компаній, фінансово-кредитних установ тощо) необхідних для реалізації державної інноваційної політики. Особливо важливим за нашим баченням для реалізації інноваційної політики є стимулювання створення венчурних фондів, які є посередниками в інноваційному процесі. Здійснюючи ризиковані вкладення в інноваційні проекти вони можуть бути головними провідниками інновацій.

До фінансово-економічного стимулювання державної інноваційної політики слід віднести:

надання пільгового режиму для учасників інноваційного процесу;

забезпечення митницькими пільгами учасників інноваційного процесу, які здійснюють засвоєння та розповсюдження інноваційної продукції;

підтримку заходів з модернізації техніки та лізингу наукоємної продукції;

розвиток зовнішньоекономічних зв'язків в інноваційній сфері;

виділення прямих державних інвестицій для реалізації інноваційних програм та проєктів, які мають потенційно важливе значення для держави, але не привабливі для приватних інвесторів;

створення сприятливого інвестиційного клімату в інноваційній сфері;

надання дотацій, пільгових кредитів, гарантій вітчизняним та іноземним інвесторам, які приймають участь в інноваційній діяльності;

забезпечення попиту на інноваційні продукти тощо.

Зазначені заходи, які здійснюються державою в процесі реалізації інноваційної політики, не є вичерпними, можуть корегуватися, доповнюватися, змінюватися, скорочуватися в залежності від обраного стратегічно-політичного курсу країни.

Третій блок також передбачає економічне стимулювання шляхом інвестиційної підтримки привабливого сегменту національної економіки. Зважаючи на соціально-економічні та політичні умови сучасної України, привабливі сегменти є такі, що зображені на рис. 2.

Рис. 2. Привабливі сегменти національної економіки для стимулювання інновацій

Велике значення в процесі управління інноваціями має заохочення державою розвитку малих та середніх інноваційних підприємств (далі – МСІП) [4-6]. Слід констатувати той факт, що значним двигуном інновацій є МСІП, які є генераторами інновацій, ба саме вони стимулюють попит на інноваційні продукти, підвищують ефективність та конкурентоспроможність економіки, створюють нові робочі місця, забезпечують надходження в бюджет, підвищують

світовий імідж країни та зміцнюють державну обороноздатність [7-8]. Корисним закордонним досвідом для України, що свідчить про необхідність розвитку МСІП є функціонування національної інноваційної системи США, яка має лідируючі позиції у галузі інноваційної діяльності. Якщо аналізувати причини успіху інноваційної політики в США, то слід визначити, що інновації в цій державі проходять свій цикл (від зародження до комерціалізації) в умовах досконалої ринкової економіки, мінімального втручання держави в приватний бізнес та ефективного антимонопольного законодавства. Водночас, важливим напрямком, який стимулював розвиток інновацій в США є формування кластерів, бізнес-інкубаторів, венчурних фондів та вільних економічних зон. Міцна законодавча база, розгалужена інфраструктурна підтримка та ефективна дерегуляція сприяли активному розповсюдженню і комерціалізації інноваційних ідей, проектів. Основними учасниками, які сприяли реформуванню інноваційної політики стали структурні підрозділи державних установ: Управління з науки Міністерства енергетики США, Національний інститут наукових та технологічних лабораторних досліджень Міністерства торгівлі США, Національний науковий фонд США, Агентство передових оборонних дослідницьких проектів США, Адміністрація по справам малого бізнесу США. Слід констатувати ту обставину, що зазначені державні органи постійно ініціюють попит на інноваційну продукцію, у тому числі, на продукцію подвійного значення, – охорони здоров'я та освіти, через державні закупівлі. Постачальниками/виконавцями з державного контракту виступають університети, у напрямі наукових досліджень та малі інноваційні підприємства в межах реалізації іншого виду продукції. Значне місце в стимулюванні малого інноваційного бізнесу в США з боку держави є реалізація відомої програми The Small Business Innovation Research – SBIR. Зазначена програма надає можливість МСІП брати активну участь в реалізації наукових та технологічних ініціативах відповідних міністерств та національних агенцій, таких як, Міністерство торгівлі США, Міністерство освіти США, Міністерство оборони США, Міністерство енергетики США, Національного аерокосмічного агентства США, Національного наукового фонду США. Майже половину витрат з програми SBIR фінансує Міністерство оборони США. Обсяг фінансових вливань суб'єкту МСІП визначається відповідно пропозицій підприємства, його конкурентних переваг, наданого бізнес-плану і технологічних особливостей реалізації проекту. З урахуванням зазначених критеріїв приймається

рішення про видачу субсидії або грантової допомоги для реалізації першого етапу в межах програми SBIR. Цікаво, що обсяг фінансового забезпечення є досить значним і становить до 150 тис. дол. За результатами реалізації першої фази, приймається рішення інвестування другої фази, де розмір грошових коштів може бути до 1 млн. дол. Ефективність другої фази, дозволяє здійснити державі фінансові впливання у третю – яка передбачає комерціалізацію інноваційного продукту на ринок. Джерелами фінансування програми SBIR є бюджетні та позабюджетні кошти (вид яких визначається відповідно фази розробки проекту та його загальнодержавної значущості), але незалежно від цього Адміністрація програми на основі партнерських взаємовідносин з підприємствами – донорами, венчурними фондами партнерами контролює фінансові потоки, які направляються на реалізацію інноваційного проекту.

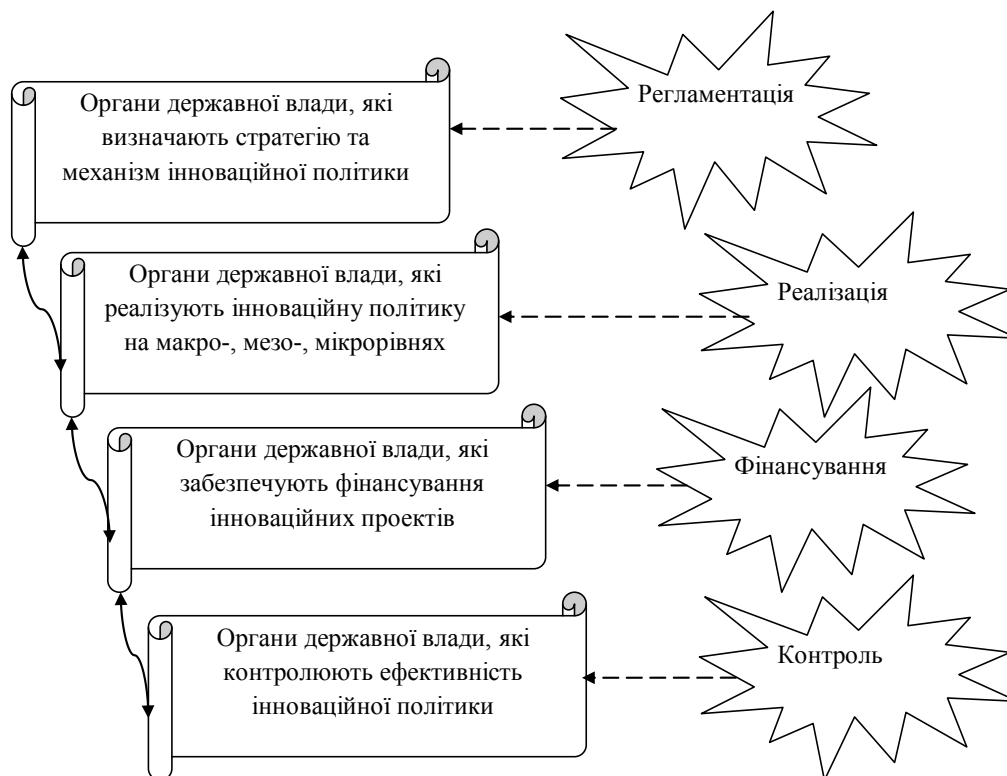
Досвід підтримки МСІП, яка реалізується у США, було залучено Японією, уряд якої спільно з агентством «Організації підтримки малого і середнього підприємництва та інноваційного розвитку регіонів Японії» використовував практику створення центрів консультативної допомоги малим інноваційним підприємствам. Цікаво, що консультантами обиралися пенсіонери, які у минулому зарекомендували себе як висококласні спеціалісти. Дані центри формувалися відповідно з органами місцевого управління та торгівельно-промисловими палатами, які створюють наступні центри інфраструктурної підтримки: 8 венчурних центрів підтримки (надають: консалтингові послуги з відбору проектів; підготовки стратегії виходу на ринок; консультації в галузі права, у тому числі з питань патентування, а також фінансово-технічні консультації; проведення лекцій та семінарів з різноманітних питань, пов'язаних з організацією бізнесу та розповсюджують інформацію з успішної стратегії комерціалізації проекту); 59 регіональних центрів підтримки (орієнтуються на підтримку малих інноваційних підприємств, які задовольняють потреби відповідних префектур; надають консалтингові послуги тощо); 261 муніципальних центрів підтримки (які мають різницю від зазначених функціональних обов'язків венчурних центрів підтримки та регіональних центрів підтримки лише розмірами та ресурсними можливостями, проте мають високу концентрацію у межах країни). У цілому державні засоби підтримки МСІП Японії повторюють програму SBIR, яка діє у США. Досить ефективними діючими державними проектами, які направлені на розвиток інновацій в національному секторі економіки є приклади окремих країн, зокрема: урядова політика Китаю

зі створення технопарків та бізнес-інкубаторів «Шеньчжень», «Пекинської експериментальної зони», «Наньху» тощо; створення в Індії Науково-промислового дослідного інституту, Консультативної комісії з науки, Національного бюро розвитку науково-технічних підприємств для підтримки та створення наукоємних і високотехнологічних компаній, Незалежної Асоціації Технопарків Індії тощо. Зазначені урядові заходи дозволили цим країнам значно підвищити результативність інноваційної політики та забезпечити високу конкретність держави.

Світовий досвід управління в сфері інноваційної політики дозволяє нам виділити ряд рекомендацій, які слід впровадити в умовах національної економіки. У першу чергу слід сфокусуватися на законодавчій базі, яка буде визначати статус, умови функціонування та конкурентні переваги МСП. Ключовою позицією держави має бути закріплення у Податковому кодексі положення стосовно інноваційних підприємств (надання пільгових умов для науково-дослідних робіт, прискорення амортизації для інноваційних нематеріальних активів, надання податкових канікул та пільг для резидентів особливих економічних зон тощо). Існує потреба у формуванні єдиного законодавчого акту, який би визначав сутність інновацій, єдиний прозорий механізм здійснення інноваційної діяльності, форм залучення іно-

земних інвестицій та практики просунення вітчизняної інноваційної продукції на світових ринках. Існує потреба в ідентифікації основних стейкхолдерів, які регулюють інноваційну процедуру з державного управління інноваціями. Прикладом такої ідентифікації може бути чіткий розподіл органів державної влади на тих, які регламентують інноваційне управління, визначають політику підтримки інноваційних суб'єктів господарювання та здійснюють фінансування інноваційних проектів (рис. 3).

Актуальним питанням ефективного управління інноваціями є також утворення інституту інноваційних територіальних кластерів, який представляє собою інструмент зі згуртування учасників інноваційного процесу для реалізації спільних інноваційних проектів, націлених на підвищення конкурентоспроможності учасників кластеру. При цьому окреслена мета досягається за рахунок взаємодії організацій, які географічно близькі одне до одного, мають доступ до інноваційних технологій, користуються послугами висококваліфікованих кадрів, мають спільні проекти з високим ступенем кооперації та незначними транзакційними витратами. Додатковими перевагами формування інноваційних кластерів є механізм залучення іноземних інвестицій, технологій та, як наслідок, активізація зовнішньоекономічної діяльності. Факторами успіху учасників інновацій-

Рис. 3. Оптимальна схема присутності основних регуляторів інновацій в національній економіці

ного кластеру є: жорсткий відбір резидентів на онові наявного потенціалу розвитку; надання технологічних та консультаційних послуг; висока кваліфікація кадрів тощо. Проте слід враховувати, що важливою проблемою з якою зіштовхуються територіальні інноваційні кластери є нерівномірність розподілу потенціалу регіонів, що уповільнює досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку.

Висновки. Виходячи з проведених наукових досліджень слід констатувати ключову роль держави у формуванні та реалізації інновацій в системі національної економіки. Одним з важливих інструментів поліпшення інновацій-

ної політики є стимулювання інновацій в привабливих для національної економіки секторах економіки: оборонної сфери, аерокосмічної промисловості, фармацевтики та медицини, агросектору. Існує потреба у чіткому розподілі функціональних обов'язків між основними регуляторами інновацій в національній економіці у напрямках забезпечення регламентації, реалізації, фінансування та контролю інноваційної політики. Світовий досвід вказує на необхідності впровадження кластерних ініціатив на усіх рівнях та активній підтримці інфраструктурних елементів здатних запустити інноваційні процеси в національній економіці.

Список використаних джерел:

1. Куksа І.М. Організаційно-економічний механізм державного регулювання інноваційної діяльності АПК. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. № 10(149). С. 125–128.
2. Гнатенко І.А. Системологія інституціонального середовища інноваційного розвитку підприємництва в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 36 (Ч. 1). С. 44–47.
3. Орлова-Курилова О.В. Детермінанти інноваційної діяльності в умовах системної кризи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 25 (Ч.1). С. 186–189.
4. Куksа І.М. Зарубіжний досвід державного регулювання інноваційної діяльності АПК. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 11(149). С. 43–50.
5. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ – Вінниця. 2008. 397 с.
6. Гнатенко І.А. Феномен інноваційного підприємництва в національній економіці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2019. Вип. 23. Ч. 1. С. 61–64.
7. Черняк В.З. Історія підприємництва: учбовий посібник для студентів, які навчаються за економічними спеціальностями. Москва : ЮНІТІ-ДАНА, 2015. 607 с.
8. Микитюк П.П., Сенів Б.Г. Інноваційна діяльність : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 392 с.

References:

1. Kuksa I.M. (2013). Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання innovatsiinoi diialnosti APK [Organizational and economic mechanism of state regulation of innovation activity of agroindustrial complex]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, 10(149), 125–128. (in Ukrainian)
2. Hnatenko I.A. (2018). Systemolohiia instytutsionalnoho seredovyshcha innovatsiinoho rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini [Systemology of the institutional environment of innovation development of entrepreneurship in Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 36 (Ch. 1), 44–47. (in Ukrainian)
3. Orlova-Kurylova O.V. (2017). Determinanty innovatsiinoi diialnosti v umovakh systemnoi kryzy [Determinants of innovation activity in a systemic crisis]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 25 (Ch.1), 186–189. (in Ukrainian)
4. Kuksa I.M. (2013). Zarubizhnyi dosvid derzhavnoho rehuliuвання innovatsiinoi diialnosti APK [Foreign experience of state regulation of innovation activity of agroindustrial complex]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 11(149), 43–50. (in Ukrainian)
5. Zianko V.V. (2008). Innovatsiine pidpriemnytstvo: sutnist, mekhanizmy i formy rozvytku: monohrafiia [Innovative entrepreneurship: the essence, mechanisms and forms of development: a monograph]. Vinnytsia : UNIVERSUM – Vinnytsia. (in Ukrainian)
6. Hnatenko I.A. (2019). Fenomen innovatsiinoho pidpriemnytstva v natsionalnii ekonomitsi [The phenomenon of innovative entrepreneurship in the national economy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo»*, 23, Ch. 1, 61–64. (in Ukrainian)
7. Cherniak V.Z. (2015). Istoriia pidpriemnytstva: uchbovyi posibnyk dlia studentiv, yaki navchaiutsia za ekonomichnymy spetsialnostiamy [The history of entrepreneurship: a manual for students studying in economics]. Moskva : YuNITI-DANA. (in Ukrainian)
8. Mykytiuk P.P., Seniv B.H. (2009). Innovatsiina diialnist : navch. posib [Innovation activity: teaching manual]. Kyiv : Tsentр uchbovoi literatury. (in Ukrainian)